

Z historie a současnosti univerzity**Vladimír Helfert a Václav Kaprál
„Amicis omnia sunt communia.“****List z dějin univerzitní hudební vědy v Brně,
sepsaný u příležitosti 60. výročí úmrtí Václava Kaprála**

RUDOLF PEČMAN

Podtitul převzatý z Terentia (*Dívka z Andru*) a z Cicerona (*O povinnostech*) vypovídá: „Přátelům je vše společné.“ *Vladimír Helfert a Václav Kaprál* sdíleli nezměrnou lásku k hudbě. Baron, svobodný pán *Vladimír z Helfertů*, z rodu šlechtického, vysoce vzdělaného a osvíceného, zřekl se baronského titulu, neboť byl příliš svobodomyšlný. Miloval svůj národ, lámal pouta tradice (lépe: tradicionalismu) a zpátečnictví. Za Rakousko-Uherska věřil v ustavení samostatného státu, nezávislého na německy orientovaném císařství. Český lev mu byl bližší než rakouský orel. Umění mu bylo projevem ducha, ale také politickým nástrojem, i když nepropadl myšlence, že je sférou pouze ideologickou, jak posléze hlásal jeho švagr Zdeněk Nejedlý. Myšlenka o historickém zakotvení vývoje artefaktu u Helferta vždy zvítězila. Duchovněvědná orientace vítězí nad kalichem a kladivem, jimiž jsme poráželi vše protičeské, vše proněmecké. Helfert je humanista, který vidí vše v kontextech národních, ale i nadnárodních, světových. Dne 12. 2. 1918, tedy před vznikem samostatného Československa, vydává v edici *Hudební epistoly* u pražského nakladatele B. Kočího brožuru *Naše hudba a český stát*. „Epištola tato vychází z faktu budoucího českého státu. Stanovisko její je jasné: svatým zájmem každého z nás je, aby náš příští stát byl co nejsilnější a nejspořádanější. Jinými slovy, aby všechny dobré síly naší národní kultury se mohly svobodně a volně rozvíjet dle svých nejlépejších schopností.“ (S. 3) Helfert vyslovil i svůj vlastní program: chápat i hudbu v širších kontextech, kdy „naše svobodné poměry politické a sociální budou mít hlubší vliv na hudební tvorbu“ (s. 4), jako poselství ducha, ale také jako projev národní. Sám se chtěl hudbě věnovat profesionálně jako umělec, vytužil v sobě zejména dirigentské schopnosti. Ale jeho maminka (po úmrtí manžela, barona *Zdeňka Helferta*) rozhodla, aby Vladimír (1886 – 1945)¹ upustil od studia na pražské konzervatoři a volil obory na tehdejší Univerzitě Karlo-Ferdinandově (na její české větvi). Vladimír uposlechl

1) Vladimír Leopold Vilém z Helfertů se narodil 24. 3. 1886 v Plánici č. 1 u Klatov. Jeho otec, svobodný pán, baron Zdeněk z Helfertů, se stal v Plánici ředitelem velkostatku. Jeho ženou byla Marie Aloisie (nar. 1854), dcera c. k. okresního soudce Antonína Mareše z Kolína č. 33. Měli spolu šest dětí.

a zapsal si na Filozofické fakultě historii (jejím hlavním představitelem byl *Jaroslav Goll*) a estetiku (u pronikavého estetika a bojovníka za Smetanu, *Otakara Hostinského*). A protože chtěl být původně středoškolským profesorem, musel vedle historie zapisovat další „aprobační“ předmět. Zvolil si zeměpis, který byl přednášen také na Filozofické fakultě, neboť ona Přírodovědná dosud nebyla založena. Představitelem zeměpisu byl profesor *Václav Švambera*. Helfert, který na *Hostinského* doporučení setrval jeden školní rok na studiích v Berlíně na Univerzitě Bedřicha Viléma (nyní Humboldtově) a stal se (1906/07) žákem *Johannesa Wolfa*, *Hermannna Kretzschmara* a *Carla Stumpfa*, vrátil se do Prahy a obhájil u *Hostinského* a *Golla* svou disertační práci *K dějinám melodramatu (Jiří Benda a J. J. Rousseau, 1908)*. V Praze se pak věnoval hudebněkritické a publicistické činnosti, získal místo na Československé obchodní akademii, kde vyučoval dějepisu a zeměpisu (od 1909); jeho kolegou na stejném ústavu byl *Otakar Ostrčil*, pozdější vynikající skladatel a dirigent, jenž byl původní profesí moderní filolog. Po převratu byl Helfert jmenován profesorem gymnázia ve Vyškově (od 1. 9. 1919), ale přikázán k vykonávání služebních povinností na I. reálku v Brně, kde působil do roku 1921. Brno bylo město dvojjazyčné, vedle Čechů tu bydleli v hojném počtu občané němečtí a židovští (posledně jmenovaní se většinou hlásili také k německé národnosti). Po r. 1918 stalo se Brno důležitým ohniskem duchovní kultury. Bylo tu vedle českých a německých obecných škol rozprostřeno i školství střední a vysoké, např. německá technika. R. 1919 byla po předchozích dlouhých politických bojích založena *Masarykova univerzita* s fakultami lékařskou, právnickou, přírodovědeckou a filozofickou (zákon z 28. 1. 1919, č. 50 Sbírky zákonů a nařízení). V tehdejší zemi hlavním městem Brně byla nyní převedena do české správy budova německého Městského divadla (Na hradbách), jež byla do r. 1965 stánkem opery. Nyní je tu umístěno Mahelovo divadlo (činohra). Rozkvétal zde po r. 1918 bohatý život, operní ansámbl se zaměřil na českou i světovou produkci. I český chod koncertního dění se utěšeně rozvíjel. Zatímco německé koncerty byly umístěny do budovy Německého domu (po 2. světové válce byl zbořen), rozprostřel se český hudební provoz do tradičního Besedního domu (byl zakotven od r. 1872) a na Stadion v Kounicově ulici (od 1929). V Brně již řadu let působil varhanická škola (od 1882). Jejím zakladatelem a ředitelem byl *Leoš Janáček*. Nyní (od 1919) byla transformována v konzervatoř, jejímž prvním ředitelem byl *Janáček*. Po jeho jmenování profesorem mistrovské školy pražské konzervatoře se sídlem v Brně byl ředitelem *Jan Kunc*. Ale i nová česká univerzita dbala o uměnovědnou orientaci. Byl na ní jmenován jako první profesor filozofie *Otakar Zich*², tak jako Helfert žák *Hostinského*. Ve svých přednáškách věnoval místo i estetickým otázkám, vždyť se v Praze habilitoval pro estetiku (1911) a sám byl hudebním skladatelem. V r. 1921 habilitoval V. Helferta pro obor „hudební vě-

2) Rudolf Pečman: Působení *Otakara Zicha* na *Masarykově univerzitě*. In: *Universita. Revue Masarykovy univerzity v Brně*. Roč. 1991, č. 3, s. 22-24.

da“. Helfert ihned založil *Seminář hudební vědy*, později *Collegium musicum* (1928). Ještě když působil mimo univerzitu, založil *Hudební archiv* při Zemském moravském muzeu (1919). Dobře věděl, že hudební vědu nelze studovat a věnovat se jí bez exploatace pramenné základny. Uvedl proto v život myšlenku důsledného pramenného studia hudebních i mimohudebních materiálů. R. 1926 stává se Helfert mimořádným, r. 1931 řádným profesorem hudební vědy. Zasahuje do brněnského, ale i československého a mezinárodního dění jako muzikolog, estetik, hudební kritik, kulturní a kulturněpolitický pracovník a v neposlední řadě také jako dirigent, neboť převezme v *Orchestrálním* (nyní *Helfertově orchestrálním*) sdružení taktovku a dirigentsky prosazuje *Mou vlast*, ale i díla svých současníků, např. *Osvalda Chlubny* aj., a skladby svých oblíbených autorů, např. Bacha, Haydna, Beethovena, i díla z produkce starých českých mistrů, jimž se věnoval již během studia (Jiří Benda), a pak působení na brněnské univerzitě (Mysliveček, Tomášek, Voříšek aj.).

Z Itálie přiveze vzácné mikrofilmy některých Myslivečkových oper a oratorií (1935). To už je děkanem zdejší Filozofické fakulty, uvědomuje se politicky, vznáší protest – osobně jako vědec a vysokoškolský učitel – proti nacistickému Německu a jeho kulturní politice, ale staví se také proti kulturnímu útisku v tehdejších SSSR. Stává se členem *Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku* (1936). Byl vědec, hudebník a svobodomyšlný člověk. Ve svých přednáškách se orientoval k základům moderní hudby (monodii a počátkům opery), k estetice volných hudebních forem, k hudbě romantismu a novoromantismu, přednáší o Smetanovi, o české hudbě za obrození, ale nezanedbává otázky notace, dějin hudby v českých zemích po Smetanovi, zaměřil se k hudební kritice a její teorii, k bassu continuu. Věnuje pozornost tzv. české hudební emigraci 18. stol., dějinám opery, Beethovenovi, Gluckovu reformnímu směru, estetice hudby, Chopinovi, O. Hostinskému, českému klasicismu, R. Wagnerovi, základům hudby 19. věku, historickým hudebním stylům, L. Janáčkovvi, periodizaci hudebních dějin a významu hudby v české kultuře. Jeho tvůrčí muzikologická činnost je přerývána za doby Protektorátu Čechy a Morava. Dne 15. 3. 1939 je tento nový státní útvar uzurpován nacistickým Německem. Němečtí mocipáni dobře vědí, jak napjatý je Helfertův vztah k německé kulturní i politické orientaci po nástupu Adolfa Hitlera k moci (1933). Považují Helferta za ideologického a politického nepřítele. ČSR se rozpadla. Den před vznikem Protektorátu se odtrhuje Slovensko (založen je tzv. Slovenský štát). V letním semestru 1938/39 posílají nacistické úřady Helferta na trvalou dovolenou. Od 1. 9. 1939 jsou zatýkáni *gestapem* mnozí čeští občané. Nás Helfert neujde zatčení. Dne 14. 11. je nejprve předvolán k výslechu na Rektorát MU, v týž den pak odvezen na úřadovnu gestapa na Mozartově ulici, znovu vyslýchán a posléze týž den zatčen. Poznává samovazbu na Špilberku, věznici v Kounicových kolejích, převezou jej do věznice v Breslau (Wrocław) a posléze do koncentračního tábora ve Wohlau (Olawa). Helfert jako svobodný občan nezažije uzavření českých vysokých škol. K tomu došlo 17. 11. 1939 na základě vyhlášky protektora svobodného pána *Konstantina von Neuratha*, vy-

nucené nařízením Adolfa Hitlera. Tento fakt si Helfert jistě uvědomuje až ve vězení. Pobude v něm od listopadu 1939 do července 1942. Ve Wohlaui povzbuzuje své spoluvězně tajnými motáky a dopisy. Věří ve spravedlnost. Důvěřuje ve šťastný konec války, ve vítězství protiněmeckých zbraní. Touží, aby nad jeho vlastní opět zasvítlo „smetanovské slunce“. Ve Wohlaui těžce onemocní, je předán do vězeňské nemocnice a posléze polomrtvý – vážící 45 kg – je z tábora propuštěn. Manželka převezme Helferta 23. 2. 1942. Spolu s paní Blaženou a se zdravotní sestrou putuje do Prahy, kde mu čeští lékaři v nemocnici na Vinohradech zachrání život. Podrobí se bez narkózy náročné operaci. Ukryvá se pak spolu s manželkou do r. 1943 před slídivými zraky gestapa na českém venkově. Žije ve Stupčicích u Tábora, v Praze, v Miřeticích u Vlašimi aj., kde je 23. 6. 1944 znovu zatčen. Policisté ho převezou do věznice na Pankráci v Praze. Od 24. 4. 1945 pobývá v Terezíně, kde jej v tamní věznici přemístí do tzv. cely smrti. Ale i tu horečně povzbuzuje ostatní vězně k trpělivosti a k hrdinnému překonávání útrap.

Když se vrátil 1942 z Wohlaui, dal se znovu do práce. V tamní vězeňské nemocnici sepsal známý text *Moje literární plány* (11. 1. 1942).³ Vytyčil v něm, mimo jiné, na čem bude pracovat jako svobodný badatel. Hodlal založit *Státní hudebněhistorický ústav*, dokončit své hlavní spisy o Jiřím Bendovi, o Smetanovi, o Janáčkově, chce napsat spis o hudební estetice, vytvořit příručku *Hudební věda pro posluchače tohoto oboru na univerzitě*, vytvořit práci *Filozofie hudby*. Hodlá se věnovat Komenskému a jeho *Amsterodamskému kancionálu*, touží založit edici české duchovní písně, nově vydat a přepracovat svou *Českou moderní hudbu* (Index, Olomouc 1936), vydat *Jistebnický kancionál*. Pozornost chce věnovat předklasické domácí i zahraniční symfonii, *Československé tabulatuře*, chce se znovu vracet k hudebnímu životu na zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou, o němž se již tak zasvěceně vyjádřil v *Hudebním baroku na českých zámcích* (Praha 1916) a v *Hudbě na jaroměřickém zámku* (tamtéž 1924). Chce se ujmout edice *Philomatovy Musiky* a založit edici *Monumenta musicae bohemicae*. Po propuštění z Wohlaui se vrhne do práce, věnuje se hlavně *Komenskému*, a také *Jistebnickému kancionálu*. V r. 1944 je přerávána jeho práce opět. V Terezíně se sice dočká konce války a počátku svobody, ale na cestě z Terezína do Prahy u něj propuknou horečky. Z Račiněvsí u Roudnice je rychle převezen (14. 5. 1945) do nemocnice na Bulovce v Praze, kde 18. 5. 1945 podlehne skvrnitému tyfu.

V Helfertovi odešel vzácný muzikolog, univerzitní učitel, kritik, organizátor hudebního dění, dirigent, člověk ryzího srdce, pravý otec svých studentů. Když vstupoval r. 1919 na půdu Brna, vítala jej otevřená náruč města. Brno si oblíbil. Za „poutníkem, příjíždějícím od severu Čech“ se zavřela „mohutná a radostná kulisa kadeřavých lesů po stráních nad vodami, již již se kmitne na

3) Nově jej otiskuje a pojednává o nich na několika stranách Rudolf Pečman: Vladimír Helfert, Edice Osobnosti, č. 20. Nadace Universitas Masarykiana, NAUMA & CERM, Brno 2003.

obzoru v měkkí zeleni výrazný obraz Špilberku, který děsival celé generace střední a jižní Evropy jako nelítostná vězeňská pevnost, nedostatečně stísněná starými stromy⁴. Mínulost města si podává ruku s přítomností. Po r. 1918 v něm dominují tovární čtvrti, „které překlenuly a zakryly obě městské řeky (Svratku a Svitavu, pozn. R.P.), využitkovavše jejich síly a zbavivše je všeho přirozeného půvabu, zastupují návštěvníku Brna po příjezdu cestu a obtáčejí městský střed studenou a kalnou střízlivostí dělnických ulic, obchodních skladišť, nudných viaduktů, nespořádaných dvorů a přírodě odcizených chudých zahrádek⁴. Rozměrné citáty o Brně jsme převzali od *Arna Nováka*,⁴ pozdějšího Helfertova přítele a rektora MU, významného literárního historika, jehož spisy vynikaly překrásnou češtinou rozvíjející se v proteplených barokních větných periodách. Helfert našel v Brně možnost k rozkošatělé práci. Poznal v něm svého staršího spolužáka z líhně Gollovy a Hostinského, totiž *Graciana Černušáka*,⁵ s nímž se nesetkal během univerzitních studií, neboť za doby Helfertova příchodu byl již na Jagellonské univerzitě v Krakově. Seznámil se s osvíceným brněnským hudebním nakladatelem *Oldřichem Pazdírkem*. Začne s ním spolupracovat a spolu s G. Černušákem se zapojí do redakčních a autorských prací na *Pazdírkově hudebním slovníku naučném I* (věcná část) a II (osobní část po písmeno M). Vycházel od r. 1929 do prvních let okupace, pak byl zastaven (1940). Podaří se mu vydat habilitační spis svého žáka a nástupce *Jana Racka: Slohové problémy italské monodie*,⁶ vydá 1. svazek ročenky *Muzikologie*⁷ aj. Jako vysokoškolský učitel vidí, že historicky a esteticky zaměřený Seminář hudební vědy na FF MU nutně potřebuje dalšího spolupracovníka, který by se věnoval speciálně hudební teorii. Nalezne jej ve *Václavu Kaprálovi*, který se později stane jeho přítelem a spolu s některými dalšími hudebními osobnostmi, organizátory hudebního dění a milovníky hudby je pak jednou z hlavních osobností tzv. *Helfertova kroužku*. Patří do něj hudební skladatel *Osvald Chlubna*, dirigent a skladatel *Břetislav Bakala*, ředitel brněnské rozhlasové stanice *Antonín František Slavík*, právník *Josef Jaroš*, hudebník *Antonín Puttner* aj. *O. Chlubna* později skupinu nazval Levou frontou brněnských muzikantů.⁸ Vystihl levou orientaci příslušníků kroužku (to se snad přímo netýkalo *B. Bakaly*) Někteří z nich podlehli nacistické zvůli: Jaroš a Slavík byli r. 1942 v Plötzensee u Berlína popraveni sekerou. Do Helfertova zatčení v r.1939 pěstoval kroužek nejen diskuse o hudbě a umění, ale konal pravidelné vycházky do krásných lesů v brněnském okolí. Přátelé v kroužku také bujaře zpívali, poseděli i u táboráku nebo vyprávěli anekdoty. Tušili, že

4) Arne Novák: Duše Brna a jeho kultura slovesná. Z knihy Duch a národ. Kniha studií a podobizen. Fr. Borový, Praha 1936.

5) Srov. Rudolf Pečman: Člověk čistého srdce. Koniasch Latin Press, Praha 2007, v tisku.

6) Jan Racek: Slohové problémy italské monodie. MELPA (Melantrich – Pazdírek), Praha-Brno 1938.

7) Muzikologie, MELPA (Melantrich – Pazdírek), svazek I., Praha-Brno 1938.

8) Osvald Chlubna: O levé frontě brněnských muzikantů. In: Opus musicum XVI, 1984, č. 2, s. 41-44.

příchod německé wehrmacht na území okleštěné druhé republiky nevěští nic dobrého, a obávali se budoucnosti.

Václava Kaprála (1889-1947) stihl podobný osud jako o tři léta staršího Helferta. Kaprála také internovali v koncentračním táboře, i když to byl tábor s „mírnějším“ režimem ve Svatobořicích u Kyjova. V. Kaprála v něm pobyl od r. 1942 do osvobození 1945. Jako podaná květina působila Kaprálova činnost ve vězení, neboť za jeho zdmí ustavil ženský i mužský pěvecký sbor, hojně s ním provozoval zejména naši sborovou tvorbu a upravené lidové písně.

To vše jsme si připomněli 30. 3. 1989, kdy v Brně-Králově Poli na domě v Husitské ul. č. 2 byla odhalena u příležitosti oslavy 100. výročí Kaprálova narození pamětní deska, jejímiž tvůrci byli *Zdeněk Řehořík* a *Milan Moráň*. Ve slavnostním proslovu (měl jsem čest jej pronést)⁹ jsme si znovu uvědomovali, jak vynikající hudební osobností byl *Václav Kaprála*. UVědomil si to i bývalý totalitní režim, neboť ona pamětní deska vznikla péčí tehdejšího odboru kultury Národního výboru města Brna, Českého hudebního fondu a Svazu českých skladatelů a koncertních umělců (pobočky v Brně). Skladatel, pianista, pedagog, sbormistr, publicista, editor a organizátor hudebního dění – *Václav Kaprála* – patřil k progresivním osobnostem. Vzdáleno mu bylo nepředložené muzikantství, které spoléhá na náhlu improvizaci, tedy na náhodu. V hudbě i v životě byl systematick, neboť uplatňoval rozmysl a intelekt. Jako žák *Leoše Janáčka* a *Vítězslava Nováka* byl ve své hudbě příliš lyrik, než aby se důsledně přiklonil k tomu nebo onomu učiteli. Janáčkův styl měl plodný vliv na vývoj Kaprálova hudebního myšlení, konstatoval V. Helfert,¹⁰ jenž ve vítězství Janáčkovy vlivu na Kaprála viděl i jisté potlačení původních východisek chopinovských. Výbušnou expresivnost janáčkovskou doplňuje *Kaprál* přísností skladatelské práce, přísností, kterou převezme od *Vítězslava Nováka*. Je však zajímavé, že se nikdy nedá vléci technikou kompoziční práce.

Narodil se v Určicích u Prostějova 26. 3. 1889. Byl členem generace, která prožila útrapy dvou válek; během té první sloužil jako voják v Albánii, během druhé byl odvečen do koncentračního tábora. Podlomil si v něm zdraví, ale jiným rozdával radost. Měl široké zájmy. Jako pianista (mj. v Paříži žák Cortotův, ale předtím Marie Kuhlové a Adolfa Mikeše) byl předurčen nejen k činnosti interpretačního umělce, nýbrž i k práci pedagogické. Byl majitelem proslulé Hudební školy v Králově Poli, kterou vedl v letech 1911-1934. Vzlet, emotivnost, ale i nevšední pracovitost a živelná iniciativnost vedly Kaprála k veřejné činnosti. Zemřel předčasně (6. 4. 1947), ale zasahoval od mládí do hudebního života jako uvědomělý organizátor. Byl místopředsedou české sekce *International Society of Contemporary Music* (ISCM) od r. 1936. Rok před-

9) Rudolf Pečman: Pocta Václavu Kaprálovi. In: Zpravodaj Kruhu přátel hudby v Brně XXXII, 1989, č. 5, s. 1-5, květen 1989. Rozšířeno v knize téhož autora: Prameny hudby dneška. Koncertní oddělení Parku kultury a oddechu, Brno 1989, s. 80-83.

10) Vladimír Helfert: Česká moderní hudba, Index, Olomouc 1936, s. 114.

tím byl jmenován členem *České akademie věd a umění*, jejímž předsedou byl tehdy *Josef Bohuslav Foerster*. *Kaprál* se stal členem Akademie právem, neboť měl za sebou již dlouholeté působení ve funkci lektora hudby na Filozofické fakultě MU. O této činnosti pojednáme dále. Rád vzpomínal na Janáčka jako pedagoga,¹¹ a akcentoval zejména, kterak se r. 1909, kdy byl Janáčkovým žákem, krystalizoval Mistrův vztah k R. Wagnerovi.¹² V. Kaprál se také stýkal s G. Černušákem. Z jeho podnětu se zabral i do práce na *Pazdírkově hudebním slovníku naučném*. Byl vynikajícím učitelem. Z řady žáků – neboť působil jako profesor konzervatoře v Brně v letech 1936-1947 – jmenujme alespoň *Milana Haraštu*, předčasně zemřelou skladatelskou nadějí. K učitelskému úřadu přistoupily i další Kaprálovy aktivity, např. ve funkci prvního předsedy *Syndikátu českých skladatelů (1945-1947)*. Napsal-li prof. *Jan Racek*, že Kaprál patří mezi „přední osobnosti soudobé skladatelské generace“,¹³ hodnotil tu nejen jeho kompoziční činnost. Jako komponista vytvářel díla vycizelovaná. Vyrostl z tradice Schumannovy, Chopinovy a Brahmsovy, Janáček jej však nadchl lapidárností výrazu, u *Nováka* našel řád. „Je zajímavé, jak dovedl tyto podněty spojit,“ konstatuje Helfert.¹⁴ „Je rozený lyrik bohatého fondu. Lyrická horoucnost a neobyčejně jemně reagující citovost se u něho pojí s hlubokou kontemplativností i prudkou vášnivostí.“¹⁵ Janáček zatlačil u Kaprála niterné vlivy raného romantismu. Jako intelektuálně zaměřený žák se dovedl vzepnout i k výrazu hraničícímu s expresionismem (např. v klavírních *Miniaturách*, které v harmonickém ohledu dospívají k atonalitě), s oním expresionismem, jenž ve *2. smyčcovém kvartetu s barytonovým sólem* je prozářen lyrikou. Dovedl protestovat hudbou proti násilí; svůj vlastní svět však Kaprál našel ve dvojzpěvech s klavírem na texty brněnského básníka *Zdeňka Spilky: Milodějně kvítí*. Tyto dvojzpěvy napsal Kaprál již 1942, ale nedočkal se jejich premiéry, neboť byly provedeny až r. 1949. Jsou dokladem *Kaprálovy* tendence ke zjednodušení kompoziční faktury a pozdním vyznáním v době jeho tvůrčího podzimu. Ne experiment a výboj ryze intelektuální, nýbrž půvab přímo dvořákovský je mu posléze cílem. Jeho vřelé srdce směřovalo ke splnutí s vnímatelem. Skladatel V. Kaprál tak vtiskl do své hudby i poselství nadcházejícím generacím.

-
- 11) Václav Kaprál: Janáčkův poměr k opeře. In: *Hudební rozhledy* (šéfredaktor Vladimír Helfert), I, 1924/25, č. 3-4, s. 64-66.
 - 12) Rudolf Pečman: Janáčkově východisko: Kritika operního principu Richarda Wagnera. Kapitola z knihy R. Pečmana: *Prameny hudby dneška. Koncertní oddělení Parku kultury a oddechu*, Brno 1988, s. 23-32. Rozšířené znění stati *Wagner und Janáček*. In: *Schriftenreihe der Hochschule für Musik Carl Maria von Weber*, 8. Sonderheft, Dresden 1985, s. 29-38.
 - 13) Jan Racek: Leoš Janáček a současní moravští skladatelé. *Knihovna českých hudebníků z povolání v Praze*, č. 35, Brno 1940, s. 19.
 - 14) Vladimír Helfert: *Česká moderní hudba*, Index, Olomouc 1936, s. 114.
 - 15) Tamtéž.

Hovořeno s *Romainem Rollandem*: „Slunce vycházelo. Strom plný ptáků zpíval. Zpěv se z něho řinul jako víno z hroznu, stisknutého dlaní.“¹⁶ Slunce Kaprálovi přece jen vycházelo. Byl budovatel, a nadšený. Mnohé jeho životní ideje naplňuje až dnešek. Opustil nás 6. 4. 1947 v milovaném Brně-Králově Poli.

Kaprálovo působení na FF MU v Helfertově Semináři hudební vědy bylo příkladné. Byla to hvězdná hodina, když se ti dva profesoři setkali. Jejich činnost na fakultě nebyla zahalována stínem, tak jako mnohdy na Karlo-Ferdinandově univerzitě, kde *Karel Stecker* (lektor hudební teorie) leckdy vystupoval proti Otakarů Hostinskému, neboť nesouzněl s jeho estetickými názory. Oponoval i jeho pojetí *Wagnera* a wagnerianismu. S tímto pojetím se pak „vypořádal“ V. Helfert.¹⁷ V Brně žádných takových sporů nebylo. Helfert i Kaprál žili v názorové jednotě a v naprostém vzájemném porozumění. Oba vzájemně úzce spolupracovali. Kaprál vstoupil na univerzitní půdu r. 1927. Helferta i Kaprála svazovala láska a obdiv k Janáčkově. Muzikolog přednášel ve svém semináři i posluchačům Janáčkovým (hukvaldský a brněnský Mistr ho o to požádal – a Helfert rád vyhověl). Janáček se pyšnil tím, že je prvním čestným doktorem Masarykovy univerzity (o tento doktorát se zasloužil hlavně Arne Novák a ovšem také Helfert, reprezentant všeho hudebního a muzikologického na FF). Fakultě odkázal Janáček vysoké částky, např. 100.000,- Kč, tantiemy z oper s výjimkou *Káti Kabanové*, výtěžek z ostatních svých kompozic kdekoliv tištěných, výtěžek z literárních prací. Helfert se Janáčkově odvděčil hlubokým zájmem o jeho život a dílo i sepsáním janáčkovské monografie, žel nedokončené.¹⁸

Janáčkovým vyznavačem byl i Kaprál. Psal o něm, na přednáškách hovořil o jeho díle. To jej svazovalo také s Helfertem. Kaprál nebyl hudební teoretik, který by vytvářel stati a knihy o hudební teorii a jejích disciplínách. Nezájmal se o písemné vyjádření svých hudebněteoretických názorů. Po letech se další z Helfertových žáků *Zdeněk Blažek* stal profesorem hudební teorie na naší univerzitě a vedle kompozice psal např. o dvojsměrné alteraci, ale dovedl se postavit i k historické hudebněteoretické problematice (*F. X. Brixí*) nebo k janáčkovské osobitě hudební teorii (vydal *Janáčkovu* hudebněteoretické dílo).¹⁹ V dnešní době je již zcela běžné, že hudební teoretikové na univerzitě v Brně (*Miloš Štědroň* aj.) se vyjadřují nejen k otázkám svého oboru v knižní formě nebo ve vědeckých studiích. *Za Kaprála* tomu dosud tak nebylo. Helfert však pochopil, že v Kaprálovi dříme duch editora hudby. Proto jej animoval k prá-

16) Romain Rolland: Dobrý člověk ještě žije. Překlad: Jaroslav Zaorálek. Symposium, Praha 1924, s. 98.

17) Vladimír Helfert: Smetanismus a Wagnerianismus, in: Smetana I, 1910/11, č. 11, s. 167-173; č. 12/13, s. 188-197. Knižně: Knižovna časopisu Smetana, svazek 3, Praha 1911.

18) Vladimír Helfert: Leoš Janáček, I. V poutech tradice. Oldřich Pazdírek, Brno 1939.

19) O Zdeňku Blažkovi viz nedávno in: Petr Macek (ed.) – Rudolf Pečman (ed.), *Musico-logia brunensis*, Koniasch Latin Press, Praha 2005, na mnoha stranách.

ci v edici *Musica antiqua bohemica*, kterou on sám založil r. 1934. Kaprál pro jeden ze svazků této edice vydavatelsky připravil *Triovou sonátu E dur Jiřího Bendy* (1934). Nebral však ohledy na zásady staré provozovací praxe (*Aufführungspraxis*), vždyť teprve nedávno – počátkem 30. let minulého století – je začali nesměle propagovat muzikologové Arnold Schering a Robert Haas.²⁰ Chápal starou hudbu jako součást novodobého (moderního) koncertního provozu. „Modernizoval“ starý notový zápis, nepředpokládal hru na staré nástroje nebo na jejich repliky, nebyl dosud „okouzlen“ zvukem a barvou starých hudebních nástrojů. Stále ještě platilo dnes už překonané hledisko, že starou hudbu, tj. hudbu do doby mladého Mozarta, dlužno hrát podle dohasínajících zásad interpretace 19. století. Ale *Bendovou Triovou sonátou* učinil Kaprál přece jen průlom. Uvědomili jsme si tehdy, jak velký a osobitý skladatel byl Jiří Benda, zvláště rozhlasovou premiérou singspielu *Der Dorfjahrmarkt* (Vesnický trh). V Helfert jej rok po vydání *Triové sonáty* připravil pro brněnský rozhlas,²¹ s nímž plodně spolupracoval také v čele *Collegia musica* při Seminárii hudební vědy (zal. Helfertovou péčí 27. 11. 1928; spolupracovalo i s profesionálními hudebníky a soubory i orchestry). České hudební Brno se po první válce hudebně otvíralo světu. O prezentaci soudobé hudby se staral *Klub moravských skladatelů* (zal. 1919), jenž vznikl z předválečného *Klubu přátel umění*. Uváděl i skladby moderních západních skladatelů, ale neuzavíral se ani novinkám např. ze sovětského Ruska. V Brně byla založena rozhlasová stanice *Radiojournalu* (1924), do jejího čela se postavil inženýr Slavík, o němž jsme se již zmiňovali. Byl to Helfertův přítel, který začal u Helferta dokonce studovat hudební vědu. Slavík mu otevřel cestu do brněnského rozhlasu, v němž náš muzikolog často vystupoval v přednáškách či v průvodních slovech (tak jako G. Černušák), nebo jako dirigent „svého“ *Collegia musica*. Inspiroval Helferta i Kaprála k hlubšímu zájmu o sovětské skladatelské tituly. Tehdejší Brno, Praha, naše republika i svět chtěly poznávat, co nového se děje ve vzdálené zemi, o které se tehdy tolik hovořilo,²² leckdy i jako o zemi budoucnosti. Z úvahy a plánů vzlétl jako pták Fénix opravdový tvůrčí čin. Ze Slavíkova návrhu, z účinné spolupráce a z Helfertova přitakavého rozhodnutí se zrodil cyklus čtyř večerů z děl sovětských skladatelů, které byly během r. 1934 vysílány rozhlasem z auly brněnské FF, a to nejen českým a slovenským rozhlasovým předplatitelům, nýbrž i přímo do SSSR. Vzpomínám, že podobný rozhlasový přenos se uskutečnil v Brně až po letech (1967), kdy se v rámci Festivalu *Musica antiqua* nesl na vlnách rozhlasu Josef Mysliveček se svou operou *Il gran' Tamerlano* do chorvatského Zagrebu.

20) Arnold Schering: *Aufführungspraxis alter Musik*. Breitkopf & Härtel, Leipzig 1931. – Robert Haas: *Aufführungspraxis der Musik*. Athenaion, Postdam 1931.

21) Klavírní výtah s Helfertovými úpravami a s českým překladem libreta jsou uloženy v knihovně Ústavu hudební vědy FF MU.

22) Podrobněji Rudolf Pečman, Vladimír Helfert (srov. pozn. č. 3), na několika místech.

„Příteli, proč jsi přišel?“ Ježíšova slova k Jidášovi²³ neplatí pro Helferta, který v Kaprálovi právem viděl nikoliv zrádce, nýbrž největšího a nejvěrnějšího druhu v zápasech o hudbu a její společenské vyznění, druhu v bojích o zespolečnění umění. Kaprál byl druhem a přítelem, na nějž bylo možno se vždy spolehnout. Vážně a s patrným zaujetím Helfert sledoval i úspěchy mladé Kaprálové dcery Vítězslavy. Napsal o ní: „V. Kaprálová (nar. 24. 1. 1915), dcera skladatele V. Kaprála, žákyně brněnské konzervatoře (prof. Viléma Petřelky) a Vít. Nováka, je pozoruhodný hudební talent, plný bohaté a bystré hudebnosti a skladatelské pohotovosti. Její písně, klavírní sonáta, koncert a smyčcový kvartet vynikají myšlenkovým vznětem i myšlenkovou průbojností.“²⁴ Za stejně průbojného považoval i Bohuslava Martinů, pozdějšího učitele a přítele V. Kaprálové: „Otázkou moderní české hudby není návrat k romantismu, nýbrž cesta kupředu a za novými cíli. A k této cestě je Martinů vyzbrojen jako málokterý z našich dnešních skladatelů!“²⁵ Zájem o mladou skladatelku Kaprálovou není u Helferta podnícen jen přátelským vztahem k otci a celé rodině. Jde o zájem profesionální. Helfert dovedl ocenit talent a význam začínající mladé umělkyně. Od jeho slov se tvrdě odráží mínění *Mirko Očadlíka*.²⁶ Kaprálovou opomíjí (snad proto, že působila ve Francii) a o ženě-hudebnici a ženě-skladatelce zná jen nepovzbudivá slova: „Žena skladatelka byla vždy zjevem ojedinělým, a pohlédneme-li objektivně na ženskou tvorbu skladatelskou, musíme přiznat, že tyto ojedinělé zjevy a jejich díla by pravděpodobně nepřicházela v úvahu při výčtu hodnot tvořičsky nepostradatelných, kdyby skladatelem nebyla právě bytost ženská (...). Tvorba žen skladatelek se nestala nepostradatelnou složkou hudebních kultur.“ Jak výrazně se od profesora Očadlíka liší Helfert, bojovník za novou hudbu a oddaný její vnímatel, i té, jejímiž tvůrkyněmi byly ženy!

Kruh se uzavírá. Helfert našel *Kaprála*, objevil i velikost jeho dcery. Oběma mužům, i dceři, která zdaleka nebyla jen „*in eurem Bunde der dritte*“,²⁷ šlo o ryzí umění, o hudbu živou, vznešenou, čistou. Platí o nich, že přátelům je vše společné, jak to řekl *Terentius* nebo *Cicero*, spisovatelé blahé paměti.²⁸

23) Nový zákon, Mat. 26, 50.

24) Vladimír Helfert: Česká moderní hudba, Index, Olomouc 1936, s. 158.

25) Tamtéž, s. 110.

26) Mirko Očadlík: Žena v české hudbě, in: R. Bednaříková-Turnwaldová (ed.), sborník Česká žena v dějinách národa. Vydalo Ústředí žen při Národní radě české v nakladatelství Novina, Praha 1940, s. 227-242.

27) Friedrich von Schiller: Die Bürgschaft (Rukojmí). Podrobněji Rudolf Pečman: Jevištří dílo Ludwiga van Beethovena, Vydavatelství Masarykovy univerzity, Brno 1999, na několika místech

28) Anglické znění studie vyjde v Bulletinu společnosti The Kapralova Society (Ed. Karla Hartl), 34 Beacham Crescent, Toronto, Ontario M1T 1N1, Canada